

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.04.2005, sp. zn. 30 Cdo 940/2004, ECLI:CZ:NS:2005:30.CDO.940.2004.1

Číslo: 12/2006

Právní věta: Žaloba podaná ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. nemůže být zamítnuta pro nedostatek naléhavého právního zájmu. Jestliže usnesení, kterým byl účastník (dědic) v řízení o dědictví odkázán k podání žaloby, nesplňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř. a žalobce podá žalobu v souladu s takovým usnesením, je soud, který o žalobě rozhoduje, povinen poučit žalobce o náležitostech žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. Nesplňuje-li žaloba podaná ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. přes poučení, kterého se žalobci v tomto směru dostalo, požadavky vymezené tímto ustanovením, je žalobce povinen tvrdit a prokazovat skutečnosti svědčící o naléhavém právním zájmu na požadovaném určení (§ 80 písm. c/ o. s. ř.); o tom je soud povinen žalobce poučit.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 28.04.2005

Spisová značka: 30 Cdo 940/2004

Číslo rozhodnutí: 12

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dědictví, Řízení před soudem

Předpisy: § 118a předpisu č. 99/1963Sb.
§ 175k odst. 1 předpisu č. 99/1963Sb.
§ 175k odst. 2 předpisu č. 99/1963Sb.
§ 5 předpisu č. 99/1963Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

O b v o d n í s o u d pro Prahu 1 rozsudkem ze dne 21. 3. 2003, doplněným usnesením ze dne 2. 6. 2003 určil, že „žalobce žil s K. P., která zemřela dne 26. 1. 1995, nejméně po dobu jednoho roku před její smrtí ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečoval o společnou domácnost,“ a rozhodl o nákladech řízení.

K odvolání žalovaných M ě s t s k ý s o u d v Praze rozsudkem ze dne 31. 10. 2003 změnil rozsudek soudu prvního stupně a žalobu na určení, že „žalobce žil s K. P., která zemřela dne 26. 1. 1995, nejméně po dobu jednoho roku před její smrtí ve společné domácnosti a z tohoto důvodu pečoval o společnou domácnost“, zamítl a rozhodl o nákladech řízení.

Vycházel ze závěru, že „ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. odpovídá žaloba buď na určení, že žalobce

je dědicem, nebo že žalovaní nejsou dědici po zůstaviteli“ a že „nyní platný § 175k odst. 2 o. s. ř. neumožňuje, aby způsobilým předmětem sporného řízení zahájeného na základě odkazu dědického soudu bylo případně jen určení sporné skutečnosti, nebo sporné právní otázky, byť by i byla jinak významná pro posouzení dědického práva.“

Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalobce dovolání. Namítá, že „výklad“ ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. provedený odvolacím soudem „je nepřijatelný a zcela odporuje zásadám občanského soudního řízení;“ že „podání předmětné žaloby mu bylo uloženo usnesením Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. 5. 1999;“ že „v řízení jsou posuzovány otázky zásadního právního významu, zda vymezení petitu žaloby odpovídá požadavku § 175k odst. 2 o. s. ř., když účastník byl k podání takové žaloby vyzván usnesením soudu, který vede dědické řízení, a zda aktivní legitimace k podání žaloby podle § 175k odst. 2 o. s. ř. je dána samotným zpochybněním mezi účastníky dědického řízení, či až vydáním rozhodnutí soudu, který vede dědické řízení a který vymezí ve směru rozhodnutí i spornou otázku, která je předmětem žaloby a sporného řízení.“ Navrhuje, aby dovolací soud zrušil napadený rozsudek odvolacího soudu a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu bylo podáno oprávněnou osobou (účastníkem řízení) ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř. a že jde o rozsudek, proti kterému je podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. dovolání přípustné, přezkoumal napadený rozsudek ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř. bez nařízení jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.) a dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Zrušil proto rozhodnutí soudu druhého stupně a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Z obsahu spisu vyplývá, že v řízení o dědictví po K. P., zemřelé dne 26. 1. 1995, vedeném Okresním soudem v Pardubicích, bylo žalobci usnesením ze dne 18. 5. 1999 uloženo, aby ve lhůtě jednoho měsíce ode dne právní moci usnesení podal u Okresního soudu v Pardubicích proti žalovaným žalobu na určení, že „žil se zůstavitelkou nejméně po dobu jednoho roku před její smrtí ve společné domácnosti, a že z tohoto důvodu pečoval o společnou domácnost nebo byl odkázán výživou na zůstavitelku;“ že „závět zůstavitelky sepsaná notářským zápisem notáře v P., ve které ustanovila dědicem veškerého svého majetku synovce Š. J., je neplatná;“ že „závět zůstavitelky allografní ze dne 27. 9. 1993, ve které ustanovila dědicem nemovitého majetku a zařízení domu synovce Š. J., je neplatná.“

Podle ustanovení § 175k odst. 1 o. s. ř., jestliže někdo před potvrzením nabytí dědictví tvrdí, že je dědicem a popírá právo jiného dědice, který dědictví neodmítl, vyšetří soud podmínky dědického práva obou a jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem.

Podle ustanovení § 175k odst.2 o. s. ř., závisí-li však rozhodnutí o dědickém právu na zjištění sporných skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokusu o smír toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou. K podání žaloby určí lhůtu. Nebude-li žaloba ve lhůtě podána, pokračuje soud v řízení bez zřetele na tohoto dědice.

Z ustanovení § 175k odst.1 o. s. ř. vyplývá, že soud po vyšetření podmínek dědického práva jedná dále s tím, u koho má za to, že je dědicem. Usnesením vydaným podle tohoto ustanovení může být rozhodnuto - jak vyplývá z jeho znění - pouze o tom, s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) bude nadále jednáno jako s osobou, o níž lze mít důvodně za to, že je dědicem, a, je-li to potřebné, jaký je dědický titul této osoby (při pozitivním vymezení), popřípadě s kým (tj. s kterým z dosavadních účastníků řízení, mezi nimiž je spor o dědické právo) nadále nebude jednáno, neboť lze mít důvodně za to, že není dědicem (při negativním vymezení). Tímto usnesením se totiž řeší (vyšetřují) podmínky dědického práva pro účely průběhu řízení a má

význam jen pro vymezení účastníků řízení o dědictví; na jeho základě soud v dědickém řízení považuje za účastníka řízení ve smyslu ustanovení § 175b, věty první, o. s. ř. tu osobu, o níž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ní bude dále jednáno, popřípadě přestane považovat za účastníka řízení toho, o němž bylo pravomocně rozhodnuto, že s ním nadále nebude jednáno.

Vydání usnesení podle ustanovení § 175k odst.1 o. s. ř. je na místě tehdy, jsou-li skutková tvrzení účastníků o rozhodných okolnostech shodná a závisí-li rozhodnutí o dědickém právu pouze na právním posouzení věci. Není-li tomu tak, má soud (soudní komisař) vzhledem k tomu, že v „nesporném“ dědickém řízení nemá z procesního hlediska možnost objasňovat sporné skutečnosti, postupovat způsobem stanoveným v ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. Toto ustanovení soudu (soudnímu komisaři) ukládá, aby se pokusil uvedený spor o dědické právo vyřešit dohodou, tj. aby vyvinul úsilí směřující k tomu, že se rozhodné skutečnosti mezi účastníky uplatňujícími rozporná dědická práva „stanou nespornými.“ Nepodaří-li se soudu (soudnímu komisaři) uvedený spor vyřešit dohodou a skutečnosti rozhodné pro posouzení dědického práva zůstanou i po pokusu o odstranění sporu mezi účastníky sporné, vydá soud usnesení, kterým odkáže toho z účastníků, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou.

Výrok usnesení vydaného soudem v řízení o dědictví podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. musí obsahovat údaj o tom, jakou žalobu má odkázaný účastník podat. Vzhledem k tomu, že § 175k odst. 2 o. s. ř. umožňuje odkázat dědice, aby žalobou uplatnil své dědické právo, odpovídá tomuto ustanovení - v závislosti na konkrétní procesní situaci - žalobní petit buď na určení, že žalobce je dědicem po zůstaviteli, nebo že žalovaný (některý ze žalovaných) není dědicem po zůstaviteli. Sporné skutečnosti nebo právní otázky, které jsou pro takovéto určení významné (např. že důvody vydědění nejsou dány), představují jen posouzení předběžné otázky, které se neuvádí ve výroku, ale jen v důvodech rozhodnutí. Na rozdíl od právní úpravy dříve obsažené v § 18 zákona č. 95/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nyní platný § 175k odst. 2 o. s. ř. neumožňuje, aby způsobem předmětem sporného řízení, zahájeného na základě odkazu dědického soudu, bylo jen určení sporné skutečnosti nebo sporné právní otázky, byť by byla významná pro posouzení dědického práva.

Ve výroku usnesení podle § 175k odst. 2 o. s. ř. musí soud také určit k podání žaloby lhůtu. Tato lhůta je procesní lhůtou soudcovskou, kterou soud může prodloužit (§ 55 o. s. ř.), nemůže ji však prominout (§ 58 o. s. ř. a contr.). Vzhledem k tomu, že s marným uplynutím lhůty, stanovené k podání žaloby, je spojen následek, že soud (soudní komisař) pokračuje v řízení „bez zřetele na tohoto dědice“ (§ 175k odst. 2, věta třetí, o. s. ř.), musí být o prodloužení lhůty nejen požádáno, ale i rozhodnuto ještě před uplynutím původně stanovené lhůty.

Jestliže odkázaný účastník (dědic) nebude ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá, má to za následek, že soud (soudní komisař) - jak uvádí § 175k odst. 2, věta třetí, o. s. ř. - „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice.“ Uvedené v konkrétní situaci znamená, že dědic, který byl odkázán na žalobu na určení, že je dědicem po zůstaviteli, přestává být účastníkem dědického řízení a soud (soudní komisař) pokračuje v dědickém řízení bez zřetele na tuto osobu. Byl-li dědic odkázán na žalobu na určení, že jiný účastník není dědicem po zůstaviteli, znamená to, že v dědickém řízení bude pokračováno i s osobou, jejíž dědické právo odkázaný účastník popíral.

Stejně právní následky, které jsou spojeny s tím, že odkázaný účastník nepodal žalobu, nastávají tehdy, jestliže žalobu sice podal, ale byla odmítnuta (§ 43 odst. 2) nebo o ní bylo řízení zastaveno (např. podle § 104 pro nedostatek podmínek řízení).

Žalobu, která je podána po uplynutí stanovené lhůty, musí soud zamítnout, neboť - jak výše uvedeno - po marném uplynutí lhůty, stanovené k podání žaloby soud (soudní komisař) pokračuje v řízení o dědictví „bez zřetele na tohoto dědice“ (§ 175k odst. 2, věta třetí, o. s. ř.).

Výše popsané důsledky toho, že odkázaný účastník (dědic) nebude ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá (soud „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice“), nastanou ovšem pouze v případě, že usnesení, kterým byl účastník (dědic) odkázán k podání žaloby, splňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř.

V posuzovaném případě výrok usnesení Okresního soudu v Pardubicích ze dne 18. 5. 1999, vydaného v řízení o dědictví po zůstavitelce, nevyhovuje požadavkům vymezeným ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř., neboť neodkazuje žalobce (dědice zůstavitelky) k podání žaloby na určení jeho dědického práva po zůstavitelce. Důsledky vyplývající z ustanovení § 175k odst. 2, věty třetí, o. s. ř. (soud „pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice“) proto - z důvodů výše uvedených - v dané věci nemohou nastat.

Žaloba podaná ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) o. s. ř., ale je žalobou na určení právní skutečnosti, u níž naléhavý právní zájem vyplývá z právního předpisu.

Taková žaloba proto nemůže být zamítnuta pro nedostatek naléhavého právního zájmu na požadovaném určení a žalobce není povinen tvrdit a prokazovat skutečnosti o takovém právním zájmu. Tyto závěry ovšem platí opět pouze v případě, že žaloba splňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř.; v opačném případě je na místě na žalobu klást požadavky vymezené ustanovením § 80 písm. c) o. s. ř., včetně povinnosti žalobce tvrdit a prokazovat skutečnosti svědčící o naléhavém právním zájmu na požadovaném určení (srov. Zprávu projednanou a schválenou občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR ze dne 18. 6. 1982, sp. zn. [CpJ 165/81](#), uveřejněnou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 49, ročník 1982).

Podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. žalobou (návrhem na zahájení řízení) lze uplatnit, aby bylo rozhodnuto o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je-li na tom naléhavý právní zájem.

Podle ustálené judikatury soudů naléhavý právní zájem o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je dán zejména tam, kde by bez tohoto určení bylo ohroženo právo žalobce nebo kde by se bez tohoto určení jeho právní postavení stalo nejistým. Žaloba domáhající se určení podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o. s. ř. (srov. například rozsudek býv. Nejvyššího soudu ČSR ze dne 24. 2. 1971, sp. zn. [2 Cz 8/71](#), uveřejněný pod č. 17 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1972). Vyslovený předpoklad však nelze chápat všeobecně. Prokáže-li žalobce, že má právní zájem na tom, aby bylo určeno určité právo nebo právní poměr, přestože by mohl žalovat přímo na splnění povinnosti, nelze mu určovací žalobu odepřít. Za nedovolenou - při možnosti žaloby na plnění - lze považovat určovací žalobu jen tam, kde by nesloužila potřebám praktického života, nýbrž jen ke zbytečnému rozmnožování sporů. Jestliže se určením, že tu právní vztah nebo právo je či není, vytvoří pevný právní základ pro právní vztahy účastníků sporu (a předejde se tak žalobě o plnění), je určovací žaloba přípustná i přesto, že je možná také žaloba na splnění povinnosti podle ustanovení § 80 písm. b) o. s. ř. (srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1997, sp. zn. 3 Cdon 1338/96, uveřejněný pod č. 21 v časopise Soudní judikatura, ročník 1997).

V žalobě o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, musí žalobce vždy tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má na požadovaném určení naléhavý právní zájem. Protože jde o procesní povinnost, je soud povinen žalobce o tom poučit (srov. § 5, § 118a odst. 1, 3 o. s. ř.). Zamítne-li soud určovací žalobu pro nedostatek naléhavého právního zájmu, aniž žalobce o uvedené procesní povinnosti poučí, zatíží tím řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2001, sp. zn. [20 Cdo 450/2000](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 51, ročník 2002).

V případě, kdy usnesení, kterým byl účastník (dědic) v řízení o dědictví odkázán k podání žaloby, nesplňuje požadavky vymezené ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř., a žalobce podá žalobu v souladu s takovým usnesením, je na soudu, který o žalobě rozhoduje, aby žalobce poučil rovněž o náležitostech řádné žaloby ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. (§ 5 o. s. ř.). Toto poučení bude zpravidla tvořit logický celek s poučením již výše popsaným.

Z výše uvedeného vyplývá, že v posuzovaném případě odvolací soud vycházel ze správného závěru, že žalobcem podaná žaloba nevyhovuje požadavkům vymezeným ustanovením § 175k odst. 2 o. s. ř. Tím, že však žalobce nepoučil o povinnosti tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má naléhavý právní zájem na požadovaném určení, přičemž se takového poučení žalobci nedostalo ani v řízení před soudem prvního stupně, zatížil řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Z uvedeného vyplývá, že rozsudek odvolacího soudu není správný. Nejvyšší soud proto rozsudek odvolacího soudu zrušil (§ 243b odst. 1, část věty za středníkem, o. s. ř.) a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta první, o. s. ř.).